

БАЛЬКОВСЬКА К. І.

студентка 2-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир

ШИКАНА ЯК КАТЕГОРІЯ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства стабільність і цілісність регульованих правом відносин залежить від вироблення відповідних механізмів, що гарантують рівність учасників цих стосунків, недоторканість власності, свободу договору, принцип неприпустимості довільного втручання кого-небудь в приватні справи, безперешкодність здійснення своїх прав. Одним з таких механізмів виступають встановлені законодавцем межі власного розсуду суб'єктів права, перехід за які заборонений і розглядається як зловживання правом. Одна з форм прояву останнього є користування правами, що має на меті завдати шкоди іншим особам. Така форма зловживання правом позначається терміном шикана.

Дане питання неодноразово висвітлювалася у працях видатних учених-юристів, зокрема: М. М. Агаркова, Т. С. Яценко, Г. А. Гаджиєва, В. П. Грибанова, А. А. Колівошко, Я. Цукренко, Л. В. Щеннікової, Г. Онищенко, М. М. Хміль та інших. Однак, незважаючи на втілення концепції зловживання правом у

позитивне матеріальне право України, невисвітленою залишилась проблема закріплення матеріального характеру шикани як особливого виду зловживання правом.

Виходячи з цього, охарактеризуємо місце і роль шикани як категорії матеріального права. Так, ст. 13 Конституції України (далі – КУ) передбачає, що неприпустимим є здійснення права власності з метою заподіяння шкоди людині і суспільству. Ст. 23 КУ визначає, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Виходячи з цього свобода особи має узгоджуватись із свободою інших людей та обґрунтованими вимогами суспільства. Ст. 42 КУ не допускає зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію [1, с. 31].

Ст. 13 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ):

1) забороняє здійснення прав із наміром завдати шкоди іншій особі, тобто фактично – шикану. Подібними діями є, наприклад, зміна власником земельної ділянки русла потоку для того, щоб відвести його із сусідньої ділянки, розташованої нижче за течією;

2) забороняє зловживання правом у інших формах;

3) зобов'язує при здійсненні цивільних прав додержуватися моральних засад суспільства та не порушувати права інших осіб [2].

Шикана як категорія матеріального права знайшла свій прояв у використанні прав із метою обмеження конкуренції, а також зловживання домінуючим положенням на ринку. Зокрема, п. 2 ст. 5 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) визначає недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, а ст. 29 пояснює, що зловживання монопольним становищем на ринку – це нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, включаючи нав'язування товару, не потрібного контрагенту; обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів з обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін; встановлення монопольно низьких цін (тарифів) на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції. Ст. 255 ГКУ встановлює збитки, заподіяні зловживанням монопольним становищем [3].

На перший погляд, шикана із її направленістю спричинення шкоди іншим особам не підпадає під ознаки вищенаведеної конкуренції. Досить часто мета конкретної дії господарюючого суб'єкта полягає саме у завданні шкоди контрагенту: збитків або шкоди його діловій репутації. Шиканою може бути некоректне порівняння господарюючим суб'єктом товарів, що виробляються або реалізуються ним, із товарами інших господарюючих суб'єктів. Ознаки шикани у такому випадку є очевидними: особа реалізує своє право на розповсюдження інформації, але з наміром спричинити шкоду контрагенту [4, с. 199].

Ще однією сферою, де зустрічається шикана, є сфера застосування норм корпоративного права. Цивільне законодавство регулює створення та діяльність юридичних осіб різноманітних організаційно-правових форм. Права, що надають указані акти господарюючим суб'єктам, досить часто використовуються не за прямим призначенням, а з метою ущемлення інтересів третіх осіб. У деяких випадках право на реорганізацію юридичної особи (перетворення ТОВ на ЗАТ) використовується із єдиною метою – позбавити учасника, що виходить із ТОВ, його законного права на отримання частини майна. Подібні дії безсумнівно є шиканою. У цивільному та господарському законодавстві немає спеціальних норм, які б забороняли вищевказані дії [5, с. 23–25].

Отже, шикана як категорія матеріального права знаходить свій прояв у використанні прав із метою обмеження конкуренції, зловживанні домінуючим положенням на ринку, розповсюдженні недостовірної інформації з метою завдання шкоди. Слід зазначити, що законодавство встановлює деякі межі здійснення матеріальних прав, однак даний перелік не вичерпує всі можливі прояви соціально-негідних способів, засобів та цілей їх реалізації. Однією із головних причин кризи, у якій наразі знаходиться українське суспільство, є не притягнення до відповідальності осіб, що діють недобросовісно, а також тих, хто зловживає суб'єктивними матеріальними правами. Адже заходи притягнення до відповідальності за вчинення шикани, як категорії матеріального права, можуть застосовуватися тільки за наявності певних умов, зокрема, систематичного характеру дій правопорушника, його повної дієздатності, умисного характеру його дій, а також з урахуванням міри страждань, яких зазнав потерпілий.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. : станом на 1 січня 2006 р.]. – К. : Мін-во Юстиції України, 2006. – 124 с.
2. Цивільний кодекс України: станом на 10 жовтня 2013 р. / Верховна Рада України. – К.: Парламентське вид-во, 2013. – 340 с.
3. Господарський кодекс України: офіц. текст: за станом на 20 січня 2007 р. – Харків: Одиссей, 2007. – 240 с.
4. Цукренко Я. Шикана як особливий вид зловживання правом / Я. Цукренко // Цивільне право. – 2011. – С. 198–199.
5. Яценко Т. С. Категория шиканы в гражданском праве: история и современность / Яценко Т. С. – М.: Статут, 2003. – 157 с.